

Ольга ЗАМАСЛО

*доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна, olga_zamaslo@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-7128-8425*

Олег ПІДХОМНИЙ

*доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна, olegpidkhomnyi@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-2642-8657*

Марта ПЕТИК

*кандидат економічних наук, доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна, martath@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-6022-2690*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ МИТНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Вступ. Стрімке пожевлення інтеграційних процесів в усьому світі, посилення міжнародного економічного співробітництва, активізація експортно-імпортних операцій збільшують вплив митної системи на стан національної економіки. Відтак гостро постає необхідність використання дієвих механізмів блокування та усунення чинників, які підривають діяльність митної системи і не сприяють підвищенню рівня митної безпеки держави.

Мета – проаналізувати індикатори митної безпеки України й ідентифікувати джерела загроз митній безпеці держави, з'ясувати роль фіскальної ефективності митних органів у забезпеченні митної безпеки держави, розробити рекомендації щодо усунення реальних і потенційних загроз у контексті мінімізації митних ризиків за умов конфлікту інтересів окремих учасників ЗЕД.

Результати. Розкрито сутність митної безпеки держави, визначено джерела загроз митній безпеці. Проаналізовано значення індикаторів митної безпеки України крізь призму митного навантаження на економіку країни й ефективності діяльності митних органів у 2009–2018 рр. Виявлено втрату позицій України на світовому ринку та зменшення обсягів торгівельних операцій українських суб'єктів господарювання, що свідчить про певні кризові явища в національній економіці. Констатовано, що залежність державного бюджету на 2/5 від обсягів митних платежів є окремим ризиком з позицій фінансової безпеки держави.

Встановлено, що система митного контролю, передусім, характеризується якісними вихідними параметрами, які перебувають переважно за межами прямої юрисдикції митних органів, проте безпосередньо впливають на ефективність організації митної справи на практиці. Суб'єктивними чинниками впливу на ефективність організації митної справи є рівень інформаційно-технічного забезпечення та порядок організації

процедур митного контролю, часові витрати на здійснення митного оформлення товарів, налагодженість комунікативних відносин між учасниками митних відносин, рівень кваліфікації працівників, дотримання усіма учасниками ЗЕД правил та процедур проходження митного контролю.

Підтверджено, що головними критеріями оцінювання митної безпеки держави мають бути повнота сплати митних платежів і частота виявлення випадків митних правопорушень; загрозою для митної безпеки держави може бути саме та частина митних податків, яку митні органи не добрали до державного бюджету внаслідок цього, або бюджет втратив через компенсацію ПДВ за фіктивний експорт.

Митна безпека держави тісно пов'язана з митною безпекою суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та визначається рівнем налагодженої взаємодії усіх суб'єктів митних відносин.

Перспективи. Обґрунтовано пропозиції щодо впровадження першочергових заходів у системі підвищення митної безпеки України, зокрема: координації дій усіх державних органів щодо здійснення митного контролю з метою усунення корупційної складової під час проходження митного та прикордонного оформлення, модернізації інформаційного забезпечення та налагодження комунікацій між працівниками митних органів та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: митна безпека, митна безпекоспроможність, митний контроль, загрози митній безпеці, індикатори митної безпеки.

Рис.: 2, табл.: 3, бібл.: 14.

Ольга ЗАМАСЛО

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансов, денежного обращения и кредита, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, Украина

Олег ПОДХОМНЫЙ

доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры финансов, денежного обращения и кредита, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, Украина

Марта ПЕТИК

кандидат экономических наук, доцент, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, Украина

ИДЕНТИФИКАЦИЯ УГРОЗ ТАМОЖЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

Введение. Стремительное оживление интеграционных процессов во всем мире, усиление международного экономического сотрудничества, активизация экспортно-импортных операций увеличивают влияние таможенной системы на состояние национальной экономики. Поэтому остро стоит необходимость использования эффективных механизмов блокировки и устранения факторов, подрывающих устойчивость таможенного дела с целью комплексной оценки эффективности деятельности таможенной системы и повышения уровня таможенной безопасности государства.

Цель – проанализировать индикаторы таможенной безопасности Украины и определить источники таможенной опасности, выявить роль фискальной эффективности таможенных органов в обеспечении таможенной безопасности государства, разработать рекомендации по устранению главных таможенных угроз в контексте

минимизации таможенных рисков в условиях конфликта интересов отдельных участников ВЭД.

Результаты. Раскрыта сущность таможенной безопасности государства, определены источники и угрозы таможенной безопасности. Проанализировано значение индикаторов таможенной безопасности Украины сквозь призму таможенной нагрузки на экономику страны и эффективности деятельности таможенных органов в течение 2009–2018 гг. Выявлено потерю позиций Украины на мировом рынке и уменьшение объемов торговых операций отечественных субъектов хозяйствования, что свидетельствует об определенных кризисных явлениях в национальной экономике. В то же время, заметим, что зависимость государственного бюджета на 2/5 от величины таможенных платежей является отдельным риском с точки зрения финансовой безопасности государства.

Установлено, что система таможенного контроля, прежде всего, характеризуется качественными исходными параметрами, которые в своем большинстве находятся за пределами прямой юрисдикции таможенных органов, однако непосредственно влияют на эффективность организации таможенного дела на практике. Субъективными факторами влияния на эффективность организации таможенного дела является уровень информационно-технического обеспечения и порядок организации процедур таможенного контроля, временные затраты на осуществление таможенного оформления товаров, отлаженность коммуникативных отношений между участниками таможенных отношений, уровень квалификации работников, соблюдение всеми участниками ВЭД правил и процедур прохождения таможенного контроля.

Подтверждено, что главными критериями оценки таможенной безопасности государства должны быть полнота уплаты таможенных платежей и частота выявления случаев таможенных правонарушений, угрозой для таможенной безопасности государства может быть именно та часть таможенных пошлин, которую таможенные органы не добрали в государственный бюджет вследствие этого, или бюджет потерял из-за компенсации НДС за фиктивный экспорт.

Таможенная безопасность государства тесно связана с таможенной безопасностью субъектов внешнеэкономической деятельности при пересечении товаров через таможенную границу и определяется уровнем налаженного взаимодействия всех субъектов таможенных отношений.

Перспективы. Обоснованы предложения по внедрению первоочередных мероприятий в системе повышения таможенной безопасности Украины, в частности координации действий всех государственных органов по осуществлению таможенного контроля с целью устранения коррупционной составляющей при прохождении таможенного и пограничного оформления, модернизации информационного обеспечения и налаживания коммуникаций между работниками таможенных органов и субъектами внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: таможенная безопасность, таможенная безопасностность, таможенные интересы, таможенный контроль, угрозы таможенной безопасности, индикаторы таможенной безопасности.

Olga ZAMASLO

*Dr. Sc. (Economics), Assoc. Prof., Prof. of the Finance, Money Turnover and Credit Department, Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, olga_zamaslo@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-7128-8425*

Oleg PIDKHOMNYI

*Dr. Sc. (Economics), Assoc. Prof., Prof. of the Finance, Money Turnover and Credit Department, Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, olegpidkhomnyi@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-2642-8657*

Marta PETYK

*Ph. D. (Sciences), Assoc. Prof., Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, martath@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-6022-2690*

IDENTIFICATION OF THREATS TO THE CUSTOMS SECURITY OF THE STATE

***Introduction.** The rapid revitalization of integration processes worldwide, the strengthening of international economic cooperation, the intensification of export-import operations increase the impact of the customs system on the state of the national economy. Therefore, there is an urgent need to use effective mechanisms of blocking and elimination of factors that undermine the customs of customs in order to comprehensively evaluate the effectiveness of the customs system and improve the level of customs security of the state.*

***Purpose** is assessing Ukraine's customs security indicators and identification of sources of customs danger, clarification of the role and assessment of fiscal efficiency of customs authorities in ensuring the customs security of the state, development of recommendations on elimination of the main customs threats in the context of minimization of customs risks in the context of conflict of interests of individual participants of foreign economic relations.*

***Results.** The essence of the customs security of the state is revealed, the sources and threats to the customs security are identified. The importance of the indicators of the customs security of Ukraine through the prism of the customs load on the economy of the country and the efficiency of the activity of the customs authorities during 2009–2018 are analyzed. At the same time, it should be noted that the dependence of the state budget on 2/5 of the amount of customs payments is a separate risk from the point of view of the financial security of the state.*

It is established that the system of customs control, first of all, is characterized by qualitative output parameters, which for the most part are outside the direct jurisdiction of the customs authorities, but which directly affect the effectiveness of the customs administration in practice. The subjective factors influencing the efficiency of the customs administration are the level of information and technical support and the procedure for the organization of customs control procedures, time spent on customs clearance of goods, the establishment of communication relations between the customs relations, the level of qualification of employees and the knowledge and observance of all participants of the FEA and customs clearance procedures.

It is confirmed that the main criteria for assessing the customs security of the state should be the completeness of payment of customs duties and the frequency of detection of cases of customs offenses. VAT reimbursement for bogus exports.

The customs security of the state is closely related to the customs security of the subjects of foreign economic activity when crossing the goods across the customs border and is determined by the level of well-established interaction of all subjects of customs relations.

Conclusion. *Proposals for implementation of priority measures in the system of improving the customs security of Ukraine are substantiated and they include coordination of actions of all state bodies on the implementation of customs control in order to eliminate the corruption component during the passage of customs and border clearance, modernization of information support and communication between employees of the customs authorities and entities activities.*

Keywords: *customs security, capacity of customs security, customs interests, customs control, customs threat, customs security indicators.*

JEL Classification: G28, G29, H26, H39, H60.

Постановка проблеми. Стрімке по- жвавлення інтеграційних процесів в усьому світі, посилення міжнародного економічного співробітництва, активізація експортно-імпортних операцій супроводжуються зростанням конкуренції на внутрішньому ринку України, що актуалізує необхідність посилення митної безпеки держави та фінансової системи в цілому.

За умов щорічного зростання інтенсивності економічних відносин між країнами і суб'єктами ЗЕД зростає роль та вплив митної системи на стан національної економіки. В економічній сфері під цим розуміють контроль за експортно-імпортними операціями, спрямований на підтримку важливих для України пріоритетів і захист національного виробника, боротьбу з протиправною (тіньовою) економічною діяльністю, протидію масштабному (4% до ВВП країни за останні 5 років) впливу національних матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів. Усі ці завдання необхідно вирішувати, насамперед, засобами митного контролю, тарифного й нетарифного регулювання. Через це формування і проведення відповідної економічної політики в системі забезпечення митної безпеки й упровадження механізмів блокування та усунення чинників, які підривають усталеність митної системи, є актуальною проблемою державної політики в галузі митної справи. Відтак гостро

постає необхідність використання дієвого інструментарію з метою комплексної оцінки ефективності діяльності митної системи і підвищення рівня митної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження методологічних аспектів оцінки ефективності організації митної справи та механізмів підвищення рівня митної безпеки зробили такі українські вчені: І. Бережнюк, О. Годованець, О. Десятнюк, А. Крисоватий, М. Крупка, В. Мельник, О. Микуляк, П. Пашко, Н. Руденко, О. Харкавий та ін.

Зважаючи на вагомий внесок учених у цій сфері, треба зазначити, що низка теоретичних і практичних аспектів цієї складної проблематики ще потребує поглибленого дослідження з урахуванням значного зростання економічної злочинності та стрімкого розширення спектра загроз інтересам окремих учасників зовнішньоекономічної діяльності та державі в цілому. Особливу увагу доцільно зосередити на впровадженні дієвих механізмів блокування й усунення чинників, які підривають усталеність митної справи з метою підвищення рівня митної безпеки держави.

Метою дослідження є оцінка індикаторів митної безпеки України та ідентифікація джерел загроз митній безпеці держави, з'ясування ролі та аналіз фіскальної ефективності митних органів у забезпеченні митної безпеки держави, розроблення ре-

комендацій щодо усунення головних митних загроз у контексті мінімізації митних ризиків за умов конфлікту інтересів окремих учасників ЗЕД.

Виклад основного матеріалу дослідження. Митна складова відіграє важливу роль у процесі забезпечення економічної безпеки загалом та фінансової безпеки зокрема, оскільки спрямована на захист національних економічних інтересів у зовнішньоекономічній і фінансовій сферах одночасно.

Під митною безпекою розуміють стан захищеності економічних інтересів держави, забезпечення та реалізації яких досягають шляхом провадження державної митної справи [1]. Вона дає змогу за умов невизначеності й нестабільності внутрішнього і зовнішнього середовища забезпечити:

- а) переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів;
- б) митне регулювання, пов'язане зі встановленням і справлянням податків і зборів;
- в) організацію процедур митного контролю та митного оформлення із застосуванням заходів митно-тарифного і нетарифного регулювання;
- г) боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил, а також виконання інших покладених на митні органи завдань.

Належний рівень митної безпеки держави сприяє розвитку національної економіки та задоволенню потреб суспільства, незважаючи на дію внутрішніх і зовнішніх загроз у сфері митних економічних відносин. Реалізація митної справи шляхом упровадження ефективного регуляторного механізму спрямована на протидію зовнішнім викликам та передбачає відповідне реагування органів митної служби з метою запобігання або зниження можливої митної шкоди та досягнення необхідного рівня захищеності національної економіки.

Навіть потенційна можливість негативного впливу певних явищ, процесів, об'єктів, дій чи намірів окремих суб'єктів митних відносин на рівень митної безпеки сприяє переміщенню товарів і транспортних засобів на територію держави шляхом економічного чи митного шахрайства та є проявом деструктивних властивостей існуючого регуляторного інструментарію митної справи, а також інших митних небезпек. Джерелами митної небезпеки можуть бути [2, с. 31]:

- спонтанність природних процесів і явищ, стихійні лиха, які унеможливають належний перебіг процесів зовнішньоекономічних відносин;
- випадковість (наприклад, як чинник суб'єктивного неналежного виконання митних процедур);
- наявність різновекторних тенденцій, зіткнення суперечливих інтересів (від воєн до конкуренції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності);
- імовірнісність науково-технічного прогресу з його впливом, наприклад, на сучасні технічні засоби митного контролю; неможливість однозначного розпізнавання об'єкта внаслідок неповноти й недостовірності інформації про нього;
- відсутність права на провадження оперативно-розшукової діяльності митними органами; отримання інформації про суб'єкта ЗЕД від нього;
- обмеженість і недостатність ресурсів (чисельність митних органів тривалий час залишається незмінною, а інтенсивність експортно-імпорتنих операцій зростає з року в рік);
- відносна обмеженість свідомої діяльності людини, розбіжність у соціально-економічних характеристиках для різних митниць, розташованих по всій території України;
- незбалансованість основних компонентів господарського й управлінського ме-

ханізмів митної системи, що підтверджується частими реорганізаціями системи.

До загроз митній безпеці держави належать: надзвичайні ситуації, стихійні лиха; світові економічні кризи, які чинять негативний вплив на національну економіку; протекціоністські заходи торговельних партнерів; високий ступінь залежності від стану міжнародних ринків певних ресурсів або від домінуючого торговельного партнера. Зауважимо, що відповідно до існуючих загроз зовнішнього характеру митний контроль відіграє винятково важливу роль у фінансовому механізмі держави, оскільки є інструментом захисту національних інтересів, виконання міжнародних зобов'язань, підтримки стабільності міжнародної торгівлі.

Управління митною безпекою є функцією органів державної влади з метою захисту національних інтересів щодо безпечного функціонування та гармонійного розвитку. Об'єктом митної безпеки держави є економічні інтереси держави в галузі митної справи, предметом – діяльність держави із забезпечення митних національних інтересів. Суб'єктами забезпечення митної безпеки є органи державної влади, функціями яких є: формування законодавчої та нормативної баз у митній сфері; організація забезпечення надходжень доходів до Державного бюджету; участь і сприяння зовнішньоекономічній діяльності, митно-тарифне та нетарифне регулювання; захист від митного й економічного шахрайства; підготовка кадрового персоналу; захист культурного й інформаційного середовища держави. Відтак, суб'єктами забезпечення митної безпеки є:

- Кабінет Міністрів України – організація та забезпечення ведення митної справи, координація діяльності митних органів [1];
- Міністерство фінансів України – реалізація митної політики, контроль діяльності митних органів, розроблення пропозицій

і реалізація спільних проектів щодо вдосконалення митних відносин з іншими державами [3];

- митні органи України – формування та реалізація стратегії розвитку митної справи; міжнародне співробітництво з метою боротьби з міжнародною злочинністю, тероризмом, наркобізнесом, нелегальною міграцією; відпрацювання ефективно діючої системи контролю за поставками продукції і технологій оборонного призначення та подвійного використання, а у сфері безпеки державного кордону України – поглиблення транскордонного співробітництва із суміжними державами.

Цільовим критерієм управління митною справою є рівень митної безпекоспроможності, що характеризує ефективність реалізації митної справи та визначає здатність митної служби цілодобово, незалежно від будь-яких зовнішніх і внутрішніх загроз, створювати умови для ефективного досягнення встановлених державою цілей і завдань за існуючого рівня інфраструктурного, кадрового, матеріального й технічного забезпечень.

Оцінювання митної безпекоспроможності країни передбачає визначення якісних характеристик і кількісних показників, які відображають стан митної справи в державі крізь призму митного навантаження на економіку країни (див. табл. 1) [4] та ефективності діяльності митних органів [6].

Дані табл. 1 свідчать про те, що у 2009–2018 рр. спостерігалась втрата позицій України на світовому ринку та зменшення обсягів торговельних операцій українських суб'єктів господарювання. Так, у 2018 р. сукупний експорт товарів з України становив 43345 млн дол. США, що наближається до показника за аналогічний період 2010 р. (47299 млн дол. США), спостерігаються низхідні тенденції експорту товарів з України зокрема та у розрізі зовнішньоекономіч-

Індикатори митної безпеки України у 2009–2018 рр.*

Індикатор	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Реальний рівень митного навантаження на економіку, %	8.82	8.04	8.89	8.87	8.11	8.62	10.23	9.93	10.63	10.40
Митне навантаження на імпорт, %	25.13	19.16	14.26	18.04	18.29	19.91	18.10	18.58	21.60	21.40
Митне навантаження на експорт, %	0.13	0.08	0.21	0.04	0.02	0.04	0.04	0.03	0.05	0.03
Частка митних доходів у Державному бюджеті України, %	0.40	0.36	0.37	0.36	0.35	0.38	0.35	0.38	0.40	0.40
Частка забезпечення видатків Державного бюджету митними платежами, %	0.34	0.26	0.35	0.31	0.29	0.32	0.35	0.35	0.38	0.38
Коефіцієнт відкритості національної економіки	0.65	0.77	1.09	0.86	0.77	0.81	1.08	1.07	0.96	0.92
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	0.87	0.83	0.77	0.75	0.73	0.88	0.91	1.01	0.95	0.90
Відношення обсягу експорту до ВВП	0.31	0.35	0.48	0.37	0.32	0.38	0.51	0.54	0.47	0.44
Відношення обсягу імпорту до ВВП	0.35	0.42	0.62	0.49	0.44	0.43	0.56	0.53	0.49	0.49

* Складено на основі [7].

ного сальдо товарів і послуг в цілому. За останні десять років експорт товарів з України жодного разу не переважив імпорт (коефіцієнт покриття імпорту експортом протягом досліджуваного періоду більше 1).

Водночас, зауважимо, що залежність державного бюджету на 2/5 від величини митних платежів є окремим ризиком з позицій фінансової безпеки держави.

Як зазначено вище, митна безпека є також результатом ефективної організації митної справи в державі, а тому оцінка її рівня передбачає розрахунок показників фіскальної результативності митних органів. Варто зауважити, що система митного контролю, передусім, характеризується якісними вихідними параметрами, які у своїй більшості перебувають за межами прямої юрисдикції митних органів, проте безпосередньо впливають на ефективність організації митної справи на практиці.

Рівень інформаційно-технічного забезпечення та порядок організації процедур митного контролю визначають спроможність швидко, оперативної й повною мірою обробляти щоразу більші масиви інформа-

ції та виконувати увесь спектр поставлених завдань. Наявність систем відеоспостереження, забезпеченість обчислювальною технікою з належними характеристиками і термінами експлуатації, надійність каналів зв'язку телекомунікаційного обладнання у зоні відповідальності митного органу, надійність системи безперебійного постачання електроенергії характеризують організаційно-технологічні можливості належного справцювання усіх підрозділів митних органів.

Митні органи України використовують єдину автоматизовану інформаційну систему (ЄАІС), що об'єднує усі програмно-технічні складові, необхідні для автоматизації процесів митного оформлення та контролю. В її складі діє автоматизована система митного оформлення "Інспектор" (АСМО), що охоплює усі процеси митного контролю як всередині країни, так і на митних кордонах (які здійснювались від першого перетину кордону до випуску у вільний обіг будь-якого товару). Ця система є функціональним аналогом таких провідних європейських систем митного оформлення, як німецька "АТЛАС" та польська "ЦЕЛІНА" [7]. У складі АСМО

ефективно діє система електронного (безпаперового) декларування вантажів – в електронному вигляді оформлюють уже понад 95% митних декларацій.

Одним із основних модулів АСМО є інтегрована в неї Автоматизована система аналізу та управління ризиками (АСАУР) [7] – сукупність програмно-інформаційних комплексів, які забезпечують функціонування системи управління ризиками під час митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів у реальному часі. Функціональними елементами цієї системи є електронні профілі ризику довільної складності, складені з використанням алгоритмів нечіткої логіки та врахування позитивної і негативної історії попередніх митних оформлень. Практичні заходи з управління ризиками розробляють і реалізують з урахуванням економічної доцільності шляхом оцінювання ризиків, а також порівняння необхідних ресурсів й очікуваних результатів реалізації запланованих заходів [8, с. 220].

За даними Світового банку часові затрати на документальне оформлення імпорту в Україні – 96 годин, на прикордонний та митний контроль – 32 години, на противагу країнам ОЕСР – 3,4 і 8,5 годин, відповідно (див. табл. 2). При цьому законодавством України встановлено, що митне оформлення вантажів відбувається протягом 4 годин [9]. У країнах-членах ЄС завдяки автоматизації процесів митного оформлення 63% митних декларацій оформляються менш ніж за 5 хвилин і 28% декларацій – від 5 хвилин до 1 години [10].

Варто зазначити, що в Україні, незважаючи на функціонування АСАУР, всі митні декларації розглядають лише за жовтим або червоним каналами, а це – перевірка документів на товар або фізична перевірка товарів (огляд, дослідження проб і зразків в лабораторії тощо). Зазначимо, що необхідність особистої участі працівника митниці у перевірці кожної митної декларації сповільнює загальний час оформлення та створює корупційні ризики (адже прийняття рішення

Таблиця 2

Компаративний аналіз параметрів організації процедур митного контролю*

Індикатор	Україна	Європа і Центральна Азія	ОЕСР високий рівень доходу
Час на експорт: пограничний і митний контроль (в годинах)	6	22.1	12.5
Вартість експорту: пограничний і митний контроль (дол. США)	75	157.5	139.1
Час на експорт: оформлення документів (годин)	66	24.3	2.4
Вартість експорту: оформлення документів (дол. США)	192	97.9	35.2
Час на імпорт: пограничний та митний контроль (в годинах)	32	21.1	8.5
Вартість імпорту: пограничний та митний контроль (дол. США)	100	162.3	100.2
Час на імпорт: оформлення документів (годин)	96	24.7	3.4
Вартість імпорту: оформлення документів (дол. США)	162	93.9	24.9

* Складено на основі [11].

про можливість випуску товарів завжди залежить від конкретної людини). Водночас досвід провідних країн свідчить про те, що значна частка вантажів потенційно можуть оформлюватися в автоматичному режимі. Так, за даними дослідження МВФ, у країнах із рівнем доходу нижче середнього (до яких належить і Україна), 42% від загальної кількості митних декларацій оформлюються у повністю автоматичному режимі [11].

Варто зауважити, що за результатами складеного Європейською бізнес асоціацією (ЕВА) Митного індексу, який в січні–червні 2019 р. зріс з 2,92 бали в попередньому періоді до 3,24 бали (з 5-ти можливих), перемістившись в нейтральну площину; експерти поліпшили оцінку роботи вітчизняних митниць, зокрема якість надання послуг і професіоналізм посадових осіб на митниці [12].

Якісними індикаторами ефективності реалізації митної справи є налагодженість комунікативних відносин між учасниками митних відносин, а саме: наявність офіційного сайту митного органу, частота оновлення інформації на сайті митного органу,

частота відвідування сайту митного органу, можливість отримання online консультацій щодо виконання митних процедур, часовий інтервал між отриманням запиту та наданням відповіді з боку митного органу, можливість зворотного зв'язку між митними органами й відвідувачами сайту, використання інформаційних технологій у процесі митного оформлення тощо.

Ефективність організації митної справи залежить від рівня кваліфікації працівників, знання та дотримання усіма учасниками ЗЕД правил і процедур проходження митного контролю. Так, найбільш суперечливим є порядок визначення / коригування / збільшення митної вартості товарів працівниками митних органів, що має наслідком пропорційне збільшення величини податкових зобов'язань суб'єкта ЗЕД (митних платежів та податку на додану вартість).

Зауважимо, що тільки 6,7% декларантів самостійно коригують митну вартість або погоджуються із визначеною митницею, а 92,3% із тих, щодо кого спрацьовує АСАУР та отримують рішення про коригування митної вартості, в адміністративно-

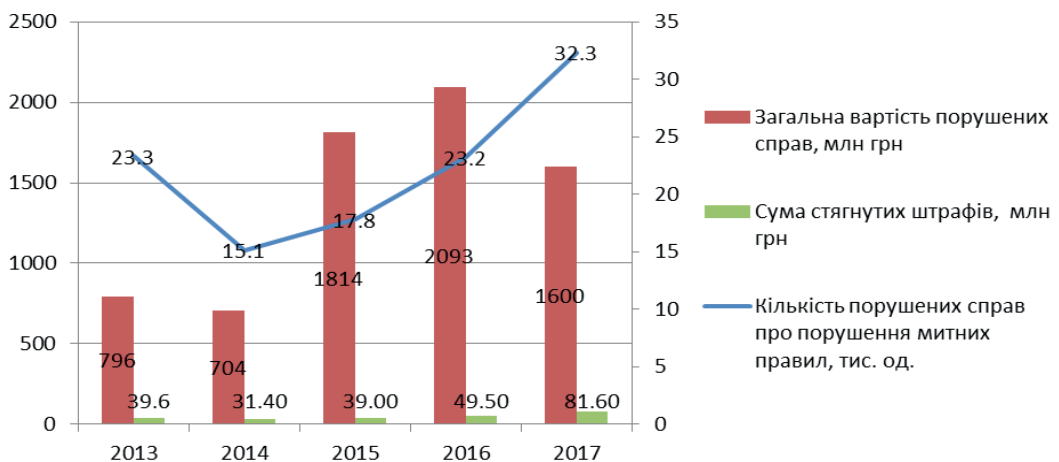

Рис. 1. Динаміка кількості виявлених митницями порушень митних правил у 2013–2017 рр.*

* Побудовано на основі [7].

му чи судовому порядку доводять неправомірність дій і рішень митних органів [7]. Зазначимо, що у більшості випадків суди задовольняють позови декларантів про визнання протиправним і скасовують рішення про коригування митної вартості, але істотною та необхідною передумовою цього є дотримання декларантом-суб'єктом ЗЕД процедури митного оформлення та наявність усіх підтверджуючих документів щодо кожної складової митної вартості товару.

Динаміку збільшення митної вартості товарів за рахунок її коригування та сум додаткових надходжень від коригування митної вартості за 2013–2018 рр. подано у табл. 3. Протягом січня 2019 р. АСАУР спрацювала за 1230 деклараціями, з яких щодо профілю контролю митної вартості – 298. Додаткові надходження від коригування митної вартості становили 20,8 млн грн, за результатами проведених консультацій суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності самостійно скориговано митну вартість майже на 1,4 млн грн [7].

Головним показником ефективної роботи митних органів і досі вважають забезпечення стабільних надходжень до держбюджету, тобто рівень митної безпеки

характеризує динаміка зміни надходжень від митних платежів, які стягують митні органи. Це пояснюється тим, що протягом усіх років існування митних органів в Україні фіскальна функція має пріоритетне значення в умовах дефіциту бюджетних коштів [13, с. 263], а митні органи забезпечують фінансування значної частини бюджетних видатків. Висхідна динаміка кількості порушених справ про порушення митних правил (див. рис. 1), стали суми додаткових надходжень за рахунок коригування митної вартості та водночас незначна частка їх у доходах Державного бюджету (див. табл. 3) свідчать про неефективність організації митної справи в Україні та нагальну необхідність змін у системі митного оформлення і пропуску товарів через митний кордон України.

Окрім того, як показує практика, частину зовнішньоторговельних операцій митні органи не обліковують або обліковують не повною мірою. За розрахунками експертів, щорічні втрати України від тіншового сегмента товарообігу – майже 100 млрд грн на рік (30% митних платежів у державі) [14]. Причиною цього є контрабанда та недостовірне декларування.

Таблиця 3

Динаміка збільшення митної вартості за рахунок її коригування та сум додаткових надходжень від коригування митної вартості за 2013-2018 рр.

	Роки					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Сума збільшення митної вартості товарів в результаті її коригування, млн грн	20 022,2	16 299,5	19 854,3	20 803,0	19 253,5	19 607,4
Сума додаткових надходжень за рахунок коригування митної вартості, млн грн	4 737,5	4 074,2	5 830,0	4 983,4	4 220,7	4 654,0
Сума додаткових надходжень від контролю за визначенням країни походження товарів, млн грн	70,1	84,0	83,2	84,3	176,5	192,8
Сума додаткових надходжень за рахунок коригування митної вартості у фактичних надходженнях до Державного бюджету від митних платежів, %	3,99	2,98	2,87	2,10	1,33	1,24

* Складено на основі [7].

Найбільш розповсюджені схеми, що дають можливість ухилятися від сплати мита чи його мінімізувати [15]:

1. Товари прикриття – декларування товарів, які зовні мають майже однаковий вигляд, але є суттєво різними за вартістю.
2. Маніпулювання з ваговими характеристиками – відображення під час декларування недостовірної інформації про вагу ввезеного товару, що дає змогу зменшити базу оподаткування.
3. Невідображення у митній декларації необхідної інформації щодо торговельної марки, виробника, артикулів і характеристик товарів тощо згідно з УКТЗЕД.
4. Змішані вантажі – товари, що мають нижчу вартість, одночасно переміщуються з такими, що мають значно вищий рівень оподаткування.
5. Підміна оригінальних документів, як правило, з метою зменшення вартісних характеристик.
6. Використання спеціалізованих складів в країнах імпорту з метою заниження митної вартості та декількох ланцюгів перепродажу з метою формування легального пакета документів, що підтверджують мінімальну ціну, що є основою для бази оподаткування в країні імпорту.

Зауважимо, що існують певні методологічні відмінності в оцінці експортно-імпорتنих операцій. Серед країн ЄС методологія більш гармонізована. Однак розбіжності занадто великі, щоб їх можна було пояснити лише методологічними неузгодженостями. Імпорт занижують, зазвичай, для ухилення від сплати митних податків; експорт – завищують для повернення ПДВ. При обчисленні параметрів митної безпеки враховують величини розбіжності статистичних даних стосовно обсягів зовнішньоекономічних операцій з країнами – головними зовнішньоторговельними партнерами за від-

повідний період. Тому дієвим інструментом боротьби із заниженням суб'єктами ЗЕД митної вартості є запити митних органів до митних адміністрацій зарубіжних країн з метою перевірки автентичності документів, які подані для підтвердження митної вартості. Проте українська практика свідчить про неефективність міжнародної співпраці митних органів ДФС України. Так, протягом 2017 р. митними органами ДФС підготовлено та надіслано до зарубіжних адміністрацій 1681 такий запит, проте отримано відповідей лише на 631, з яких у 128 випадках митні органи зарубіжних країн не підтвердили автентичність документів [7].

Загрозою для економічної безпеки держави може бути саме та частина митних податків, яку митні органи не добрали до державного бюджету внаслідок цього, або бюджет втратив через компенсацію ПДВ за фіктивний експорт. Ризиками митної безпеки є невиконання або неефективне виконання завдань і функцій митної системи, а головною функцією митних органів у контексті забезпечення митної безпеки є контроль саме за повнотою митних стягнень, а не за їх сумою. Нині головним завданням митних органів є захист економічних інтересів держави, якого можна досягти за умови використання конкретних методів регулювання ЗЕД [16, с. 68].

Діяльність держави у сфері митної безпеки покликана забезпечувати певне коло митних інтересів, серед яких найважливішими є: створення умов лібералізації зовнішньої торгівлі; недопущення контрабанди та порушення митних правил; удосконалення митного законодавства України відповідно до світових та європейських стандартів; прискорення товаро- і пасажиропотоку через митний кордон; забезпечення споживчого ринку якісними іноземними продуктами й недопущення ввезення небезпечних для здоров'я людей товарів.

Митна безпека держави тісно пов'язана з митною безпекою суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності при перетині товарів через митний кордон та визначається рівнем налагодженої взаємодії усіх суб'єктів митних відносин (див. рис. 2).

Виконання економічної та правоохоронної функцій митними органами вказують на певну неузгодженість інтересів усіх учасників зовнішньоекономічних відносин та нескоординованість дій державних органів у фінансовій і митній сфері зокрема.

Рис. 2. Митні інтереси учасників ЗЕД [14]

Висновки. Проведене дослідження дало змогу виокремити проблемні аспекти провадження митної справи в Україні, зокрема: виявити конфлікт інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності, необхідність модернізації інформаційного забезпечення та налагодження комунікацій між працівниками митних органів і суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, а також необхідність координації дій усіх державних органів щодо здійснення митного контролю з метою усунення корупційної складової під час проходження митного та прикордонного оформлення.

Спрощення міжнародної торгівлі і лібералізація митного регулювання покращують діловий клімат та сприяють економічному зростанню. Відтак першочерговими у системі заходів підвищення митної безпеки України є:

- удосконалення системи митного адміністрування та спрощення процедури митного оформлення, що сприятиме прискоренню товарообігу й пасажиропотоків через митний кордон держави й активізації зовнішньоекономічної діяльності та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки;
- впровадження новітніх технологій та автоматизація процесів митного оформлення (сканери на митниці, автоматичні ваги, сканування номерів, поворотні камери) з метою спрощення, уніфікації й ефективності митного контролю;
- усунення прогалів у законодавстві та можливостей подвійного тлумачення правових норм, що дасть змогу об'єктивно вирішувати будь-які митні спори у судовому порядку;
- посилення інституційного становища митних органів, чітке визначення правового статусу працівників митних органів, забезпечення належного їх матеріально-технічного забезпечення;
- поглиблення розуміння митними органами характеру ділової активності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності і застосування заходів щодо забезпечення ними адекватного управління митними ризиками на умовах ризико-орієнтованого підходу, що передбачає виявлення на якомога більш ранній стадії можливих випадків порушення митного законодавства та відповідне реагування з метою їх попередження (унеможливлення);
- налагодження тісного співробітництва митних органів різних країн, зокрема, гармонізація методологічних підходів щодо оцінки експортно-імпортних операцій та обмін інформацією і статистичними даними з митними органами різних країн з метою створення єдиної бази порушень митних правил, систематизації недоліків митного законодавства, упорядкування схем заниження митної вартості товарів та недоотримання митних платежів.

Отже, в сучасних умовах головними критеріями оцінювання митної безпеки держави мають бути повнота сплати митних платежів і частота виявлення випадків митних правопорушень, що характеризують повноту виконання економічної та правоохоронної функцій митними органами і стан захищеності митних кордонів держави.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 року № 4495-IV. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
2. Митна політика та митна безпека України : монографія / за заг. ред. П. В. Пашка, І. Г. Бережнюка. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. 338 с.
3. Положення про Міністерство фінансів України : Постанова КМУ № 375 від

20.08.2014 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF>.

4. Годованець О. В. Фіскальний потенціал митної системи України. Ефективна економіка. 2015. № 11. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/69.

5. Левко М. М. Наукова систематизація зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці у митній сфері. Ефективна економіка. 2015. № 11. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4573>.

6. Управління ризиками в митній справі: зарубіжний досвід та вітчизняна практика : монографія / за заг. ред. І. Г. Бережнюка. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2014. 288 с.

7. Офіційний портал Державної фіскальної служби України. URL : <http://sfs.gov.ua/>.

8. Петик М. І., Микуляк О. В. Митні ризики та інструменти реалізації митної безпеки України: *Strategies for Economic Development: The experience of Poland and the prospects of Ukraine. Collective monograph. Poland: "Izdewniciba "Baltija Publishing", 2018. Vol. 1. P. 213–228.*

9. Коригування вартості товару митним органом: способи протидії і захисту. Європейська бізнес асоціація. URL : <https://eba.com.ua/article/koryguvannya-vartosti-tovaru-mytnym-organom-sposoby-protydiyi-i-zahystu/>.

10. Акулєнко Л., Зелді Р., Мельник А. Автоматизація митних процедур: на шляху до митниці майбутнього. VoxUkraine. 26 травня 2017. URL : <https://voxukraine.org/uk/avtomatizatsiya-mitnih-protsedur-na-shlyahu-domitnitsi-majbutnogo/>.

11. Analysis of Round 1 Data / prepared by Andrea Lemgruber [et al.]. Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2015. URL : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/dp/2015/fad1501.pdf>.

12. Бізнес покращив оцінку роботи митниці – дослідження ЄБА. Економічна правда. 20 серпня 2019. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2019/08/20/650785/>.

13. Десятнюк О. М., Харкавий М. О. Новітня парадигма реалізації митного контролю в

умовах спрощення митних процедур. Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. 2014. № 3(66). С. 262–268.

14. Які схеми використовуються “сіримі” імпортерами. ЛігаЗакон. 23.01.2019. URL : https://biz.ligazakon.net/ua/news/183562_yak-skhemi-vikoristovuyutsya-srimi-mporterami.

15. Руденко Н. Аналіз обсягів контрабанди в Україні: масштаби, прямі / непрямі втрати бюджету та економіки. Асоціація підприємств інформаційних технологій України. 16.07.2019. URL : <http://apitu.org.ua/node/119>.

16. Крисоватий А. І., Новосад І. В. Діяльність митних органів у забезпеченні митної безпеки України у сфері протидії порушенням митних правил. Науковий погляд: економіка та управління. 2017. № 2 (58). С. 66–76.

17. Митна справа : підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Крупки. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 540 с.

References

1. Mytnyi kodeks Ukrainy. Zakon Ukrainy vid 13.03.2012. № 4495-IV. [Customs Code of Ukraine]. (2012, March, 13). Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

2. Pashko, P. V., Berezniuk, I. H. (Eds). (2013). Mytna polityka ta mytna bezpeka [Customs policy and customs security of Ukraine]. Khmelnytskyi: PP Melnyk A. A. [in Ukrainian].

3. Polozhennia pro Ministerstvo finansiv Ukrainy. Postanova KМУ vid 20.08.2014 № 375. [Regulation on the Ministry of Finance of Ukraine]. (2014, August, 20). Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF>.

4. Hodovanets, O. V. (2015). Fiskalniyi potential mytnoi systemy Ukrainy [Fiscal potential of the customs system of Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, 11. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/69.

5. Levko, M. M. (2015). Naukova systematyzatsia zovnishnih ta vnutrishnih zahroz nationalniyi bezpetsi u mytniyi spravi [Scientific systematization

of external and internal threats to national security in the customs sphere]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4573>.

6. Berezhiuk, I. H. (2014). *Upravlinnia ryzykamy v mytniy spravi: zarubizhnyi dosvid ta vitchyzniana praktyka [Customs risk management: foreign experience and domestic practice]*. Khmelnytskyi: PP Melnyk A. A. [in Ukrainian].

7. Ofitsiinyi portal Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy [Official portal of the State Fiscal Service of Ukraine]. Available at: <http://sfs.gov.ua>.

8. Petyk, M. I., Mykuliak, O. V. (2018). *Mytni ryzyky ta instrumenty realizatsii mytnoi bezpeky Ukrainy [Customs risks and instruments of customs security of Ukraine]*. *Strategies for Economic Development: The experience of Poland and the prospects of Ukraine*. Collective monograph. Poland: "Izdevnieciba "Baltija Publishing", 1, 213-228 [in Ukrainian].

9. *Koryhuvannia vartosti tovaru mytnym organom: sposoby protydii i zahystu [Customs adjustment of commodity value: counteraction and protection]*. Yevropeiska biznes asotsiatsia – European Business Association. Available at: <https://eba.com.ua/article/koryhuvannya-vartosti-tovaru-mytnym-organom-sposoby-protydii-i-zahystu/>.

10. Akulenko, L., Zeldi, R., Melnyk, A. (2017). *Avtomatyzatsiia mytnyh protsedur: na shliakhu do mytynytsi maibutnioho [Automation of customs procedures: towards the customs of the future]*. *Vox-Ukraine*. Available at: <https://voxukraine.org/uk/avtomatyzatsiya-mitnih-protsedur-na-shlyahu-domitniitsi-majbutnogo/>.

11. Lemgruber, A. (Eds). (2015). *Analysis of Round 1 Data*. Washington, D.C. : International Monetary Fund. Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/dp/2015/fad1501.pdf>.

12. *Biznes pokrashchyyv otsinku robotu mytynytsi – doslidzhennja YBA [Business improves customs assessment – EBA study]*. (2019). *Ekonomichna Pravda – Economic Truth*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/08/20/650785/>.

13. Desiatniuk, O. M., Kharkaviy, M. O. (2014). *Novitnia paradyhma realizatsii mytnoho kontroliu v umovakh sproshchennia mytnykh protsedur [The newest paradigm for the implementation of customs control in the context of simplification of customs procedures]*. *Naukoviy visnyk Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy – Scientific Bulletin of the National University of State Tax Service of Ukraine*, 3(66), 262–268 [in Ukrainian].

14. *Yaki skhemy vykorystovuiutsia "siryymi" importeramy [What schemes are used by "gray" importers]*. (2019). *LihaZakon. – LeagueLaw*. Available at: <https://biz.ligazakon.net/ua/news/183562-yak-skhemi-vikorystovuyutsya-srimi-mporterami>.

15. Rudenko, N. (2019). *Analiz obsiahiv kontrabandy v Ukraini: mashtaby, priami/nepriami vtraty biudzhetu ta ekonomiky [Smuggling analysis in Ukraine: scale, direct / indirect budget and economy losses]*. *Asotsiatsia pidpryemstv informatsiinykh tekhnologii Ukrainy – Association of Information Technology Enterprises of Ukraine*. Available at: <http://apitu.org.ua/node/119>.

16. Krysovatyi, A. I., Novosad, I. V. (2017). *Dialnist mytnykh orhaniv u zabezpechenni mytnoi bezpeky Ukrainy u sferi protydii porushennam mytnykh pravyl [Activities of the customs authorities in ensuring the customs security of Ukraine in the field of counteracting the violation of customs rules]*. *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia – Scientific Perspective: Economics and Management*, 2 (58), 66–76 [in Ukrainian].

17. Krupka, M. I. (Eds). (2018). *Mytna sprava [Customs business]*. Lviv: LNU Franka [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 9.09.2019.